

TÜRKİYE-LİBYA İLİŞKİLERİNİN GÜÇLENEN BOYUTLARI VE DOĞU AKDENİZ YANSIMALARI

“

Türkiye'nin Doğu Akdeniz komşuluk ilişkilerinde özellikle son dönemde öne çıkan ülkelerden biri Libya'dır. Ancak ikili ilişkiler Libya'nın bağımsızlığını elde etmesiyle başlayabilmektedir. 2. Dünya Savaşı sonrası Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere ve Fransa kontrolü altında kalan Libya'yla Türkiye'nin savaş sonrasında resmî olarak ilk karşılaşması Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda (BMGK) 1949 yılında olmuştur.

”

MERVE ZORLU

Doktora Öğrencisi İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİ.

Tarihsel olarak ilişkileri iniş çıkışlı devam etse de Libya, Türkiye için iş birliği gerçekleştirdiği önemli aktörlerden biridir. Özellikle Akdeniz komşuluğundan doğan ilişkiler ve ticari faaliyetlerde bu önemini korumaktadır. Nitekim iki ülke, 2000'li yıllardan itibaren bölge ülkelerinin mücadele alanına dönüşen Akdeniz konusunda da stratejik partner olarak hareket etmektedir. Söz konusu mücadele bölge devletlerince kıta sahanlığı

ve münhasır ekonomik bölge kapsamında sürdürülmektedir. Libya ve Türkiye, Akdeniz'deki iş birliğini ilk olarak 2019 yılında deniz sınırına ilişkin yürürlüğe koyduğu anlaşmayla hayata geçirmiştir. Akabinde ise beklenen adım atılmış ve savunulan hakların pratikte kullanılmasına yönelik olarak 3 Ekim 2022'de hidrokarbon kaynaklarının keşfinden ticarileştirilmesine kadar tüm süreçleri kapsayacak geniş mutabakata ulaşılmıştır.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz komşuluk ilişkilerinde özellikle son dönemde öne çıkan ülkelerden biri Libya'dır. Ancak ikili ilişkiler

Libya'nın bağımsızlığını elde etmesiyle başlayabilmiştir. 2. Dünya Savaşı sonrası ABD, İngiltere ve Fransa kontrolü altında kalan Libya'yla Türkiye'nin savaş sonrasında resmî olarak ilk karşılaşması Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda (BMGK) 1949 yılında olmuştur. Dönemin Türk temsilcisi olarak BMGK'ya katılan Adnan Kural, İtalyan kolonilerinde koruyucu devlet olarak kontrolü sürdüren müttefik devletlerin bölgelerden çekilmesi gerektiğine yönelik çağrıda bulunmuştur. Çünkü söz konusu kontroller koloni uygulamasının devamı olarak nitelendirilmiş ve bölge insanların özgürlüklerinin sağlanamayacağına dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin Akdeniz komşusu olarak Libya'nın geleceğiyle ilgilendiği, birleşik ve bağımsız Libya'nın desteklediği ifade edilmiştir. Söz konusu gelişme Libya halkı tarafından da oldukça olumlu karşılanmıştır. 1951 yılında bağımsızlığını elde eden Libya'yla hızlı şekilde büro-

kratik ilişkiler geliştirilmiştir. Özellikle de Libya kökenli Türk bürokratlar, bağımsız Libya'nın devlet inşasında etkili rol almışlardır. İlerleyen süreçlerde ise Türkiye tarafından askerî uzmanlık ve öğrencilere de burs imkânları sağlanmıştır. 1958 yılında ikili ilişkilerin iş birliğine dönüşmeye başladığı İş Birliği ve Kültür Anlaşması imzalanmıştır.

1969 yılında Özgür Subay Hareketi ile Albay Muammer Kaddafi öncülüğünde yapılan devrim sonrası iki ülkenin ilişkilerindeki iyi yönlü seyir gerilemeye başlamıştır. Ancak Kaddafi'nin 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs Harekâtı'na yönelik çok yönlü desteği ilişkilerin seyrini değiştirmiştir. Akabinde iki ülke arasında ticari ilişkiler ivme kazanmıştır. Ayrıca eğitimlerinin bir kısmını Türkiye'de tamamlayan Libya devlet adamları da dönemde iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde önemli rol oynamışlardır. Böylece iki ülke inişli

çıkışlı da olsa Arap Baharı dönemine kadar kısmen ılımlı ilişkiler ve iş birlikleri yürütmüşlerdir. Arap Baharı, Türkiye için komşu ülkelerle olan ilişkilerini yeniden dizayn ettiği bir dönem olmuştur. Bu bağlamda Libya ilişkileri de söz konusu süreçten geçmiştir. Sürecin genel politikasında olduğu gibi Libya'ya yönelik de ilk etapta temkinli politika izlenmiştir. Ancak çatışmaların şiddetlenmesi ve ülkenin iç savaşa sürüklenmesi Türkiye'nin Libya'da bulunun vatandaşlarını tahliye etmeye ve ülkedeki yatırımların güvenliğini sağlamaya yönelik politikalarını öncelmesini beraberinde getirmiştir. Akabinde ise her ne kadar Libya'daki durumun müdahaleden ziyade siyasi yollarla çözülmesi taraftarı olsa da Türkiye, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) müdahalesine onay vermiştir.

Ancak Libya'daki devrim süreci boyunca Libya halkının güvenliği, bağımsızlığı ve demokratik bir hü-

kûmet kurma talepleri Türkiye için öncelenen konu olmuştur. Bu bağlamda muhaliflere destek verilmiş, uluslararası toplumda rol oynamaya çalışılmış ve diplomatik girişimlerde bulunulmuştur. Kadafî'nin devrilmesinin ardından ise BM öncülüğünde Libya Siyasal Mutabakat çerçevesinde Ulusal Mutabakat Hükûmeti (UMH) kurulmuş ve Libya'nın meşru yönetimi olarak tanınmıştır. Ancak ülke, 2014 yılında başlayan ve günümüze kadar devam etmekte olan ikinci iç çatışma dönemine girmiştir. Halife Hafter'in darbe girişimi her ne kadar başarılı sonuç vermese de ülkedeki gerilim durumunu arttırmıştır. Yaşanan iç karışıklıklar ve darbe girişiminin ardından ise 2014 yılında Tobruk'ta gayriresmî olarak Temsilciler Meclisi kurulmuştur. Gerek Hafter'in bulunduğu bölgede askerî destek alması gerekse de Temsilciler Meclisinin hak iddiaları ülkenin bölünmüş ve istikrarsız durumunu devam ettirmektedir. 2021 yılı itibarıyla UMH'nin yerini Trablus merkezli kurulan Ulusal Birlik Hükûmeti (UBH) almıştır. Bu bağlamda Türkiye, BM'ye uygun yaklaşım sergileyerek Libya'nın tek meşru gücü ve yönetimi olarak Temsilciler Meclisine karşı UMH'yi desteklemiştir. Günümüzde ise yine bu bağlamda Libya ilişkileri UBH'yle sürdürülmeye devam etmektedir.

DOĞRU AKDENİZ'DE İŞ BİRLİĞİ ADIMLARI VE BÖLGEYE YANSIMALARI

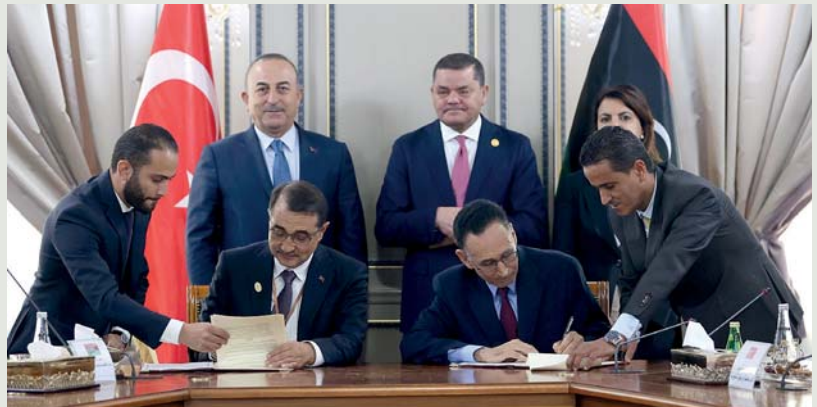
Türkiye için Akdeniz'de son dönemde iş birliği çalışmalarında Libya stratejik ortak hâline gelmiştir. Ancak iki ülkenin Akdeniz'deki iş birliği ilk olarak Türki-

ye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı'nda kurulmuştur. 2000'li yılların başından itibaren ise Akdeniz, bölge ülkeleri arasında mücadele alanına dönüşmüştür. Günümüzde iki ülke arasındaki iş birliğinin kritik hâle gelmesi bu mücadele yarışından kaynaklanmaktadır. Söz konusu mücadeleler kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge çerçevesinde bölge ülkelerin sınırlarını belirlemeleri üzerinden devam ettirilmektedir. Bu bağlamda da Akdeniz'de doğal kaynak arama ve işletme faaliyetleri bölgedeki gerginliği arttırmaktadır. Türkiye ise söz konusu mücadele alanında uluslararası hukuka ilişkin egemenlik haklarını elinde tutma adına aktif girişimlerde bulunmaktadır. Libya'yla kurulan iş birlikleri ise bu çerçevede şekillenmektedir.

27 Kasım 2019'da Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ve Libya UMH arasında Akdeniz'de iş birliğine ilişkin ilk resmî adım atılmıştır. Bu bağlamda iki ülke Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası'nı imzalamış ve 7 Aralık 2019'da yürürlüğe koymuşlardır. Söz konusu muhtıra hukuka uygun çerçevede BM'ye de bildirilmiştir. İki ülkenin Akdeniz'e ilişkin bu somut adımı deniz alanlarında sı-

nırlandırma ve doğal kaynakları arama çalışmalarına dair siyasi ve hukuki çerçeve çizdiği için bölgede önemli bir süreç başlatmıştır. Bu bağlamda Atina ve Kahire yönetimleri de kendi aralarında benzer anlaşma yoluna gitmişlerdir. Yine bölge aktörlerinden olan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de (GKRY) Türkiye-Libya anlaşmasını tıpkı AB gibi olumsuz karşılamıştır. Ayrıca Libya Temsilciler Meclisinin de Akdeniz mücadele alanında yer alma girişimleriyle karşılaşmıştır. Ancak 30 Eylül 2020 tarihinde Türkiye-Libya arası yapılan deniz sınırı anlaşması BM tarafından BM Şartı'nın 102. maddesi gereğince tescillenmiştir.

Sınır anlaşması her ne kadar iki ülke için önemli gelişme olsa da doğal kaynakların faaliyetlerine ilişkin iş birliğini sağlayacak somut adım 3 Ekim 2022 tarihinde atılabilmektedir. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu başkanlığındaki Türk heyeti, Libya ziyaretinde bir dizi diplomatik görüşme gerçekleştirmiştir. Söz konusu görüşmeler neticesinde Türkiye ve Libya arasında "Hidrokarbon Alanında İşbirliğine Dair Mutabakat Muhtırası" imzalanmıştır. Bu iş birliğiyle hidrokarbon kaynakları için iki ülke tarafından ortak bir arama ve işletme

Türkiye-Libya arasındaki deniz yetki alanları anlaşması, Doğu Akdeniz'de dengeleri değiştirdi

Türkiye ile Libya arasında 27 Kasım 2019'da imzalanan muhtıranın onay işlemleri 8 Aralık 2019'da tamamlandı, bu yılın ekim ayında da anlaşma Birleşmiş Milletler (BM) tarafından tescil edildi

Hakkaniyet ilkesi uyarınca ve uluslararası hukuk kurallarına uygun bir şekilde düzenlenen anlaşma, iki ülkenin de Doğu Akdeniz'deki hak ve çıkarlarını korumayı amaçlıyor. Anlaşmanın Doğu Akdeniz'deki dengeleri önemli ölçüde değiştirdiği görülüyor

Türkiye yıllarca hakkaniyet ve diyalog çağrısında bulundu

Türkiye bölgedeki tek tarafı adımlar karşısında hakça çözümler geliştirilmesi için yıllarca diyalog çağrısı yaptı

Türkiye'nin diyalog çağrısına karşın, tek tarafı hamleler ve izolasyon çabaları sürdü

Bu adımlara karşı Türkiye, ilk deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşmasını 2011'de KKTC ile imzaladı

Türkiye, 2011'de sismik araştırmalarına, 2018'de de sondaj faaliyetlerine başladı

Türkiye'yi bölgede izole etme hamlelerine cevap niteliğinde

2019'da Libya'yla "deniz yetki alanlarının sınırlandırılması" anlaşması imzalandı

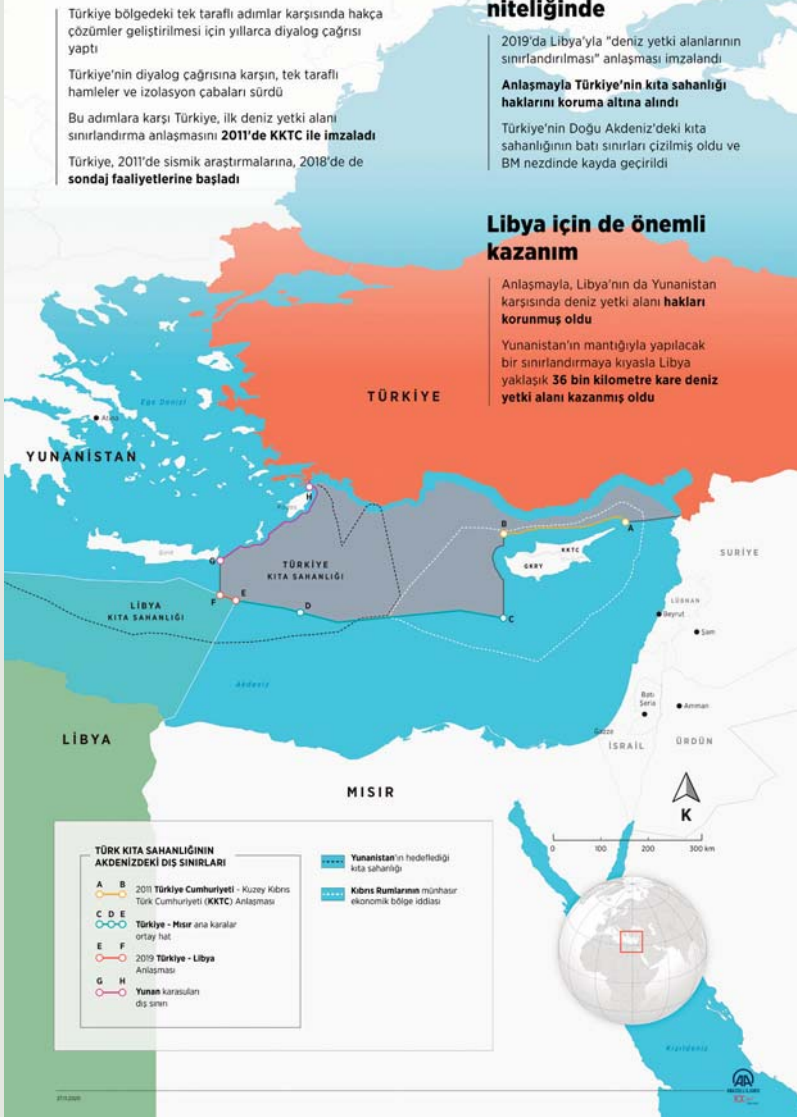
Anlaşmayla Türkiye'nin kıta sahanlığı haklarını koruma altına alındı

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığının batı sınırları çizilmiş oldu ve BM nezdinde kayda geçirildi

Libya için de önemli kazanım

Anlaşmayla, Libya'nın da Yunanistan karşısında deniz yetki alanı hakları korunmuş oldu

Yunanistan'ın mantağıyla yapılacak bir sınırlandırmaya kıyasla Libya yaklaşık 36 bin kilometre kare deniz yetki alanı kazanmış oldu

sisteminin oluşturulması öngörülmektedir. Bu bağlamda ise bilimsel, teknik, ticari, hukuki, teknolojik ve yönetsel iş birliğinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Ayrıca mutabakatın karadaki ve denizdeki hidrokarbon kaynaklarını kapsaması mutabakatın kritik alanlarından biridir. Bu kapsamda Libya kara parçasındaki doğal kay-

naların aranması, çıkarılması ve işletilmesi için de ortak projelerin üretileceği anlaşılmaktadır. Tüm bu yönleriyle söz konusu mutabakatın hidrokarbon kaynağı arama ve işletme çerçevesinde geniş ve kapsamlı bir iş birliği ve ortaklığı kurduğu görülmektedir. Bakan Çavuşoğlu mutabakata ek olarak görüşmelerin farklı temalar içerdiğini de belirtmiştir. Bu bağlamda millî parayla ticarete, Türk Hava Yolları'nın Libya seferlerinin başlatılmasına, Akdeniz'de barış denizinin oluşturulmasına yönelik çalışmaların devam ettiğine, Libya'nın ve Libya halkının desteklendiğine ilişkin gelişmeler aktarılmıştır.

Bu gelişmeler bölge aktörleri tarafından 2019'daki muhtıra gibi tepkiyle karşılanmıştır. Yunanistan ve Mısır tarafından muhtıra reddedilirken, Temsilciler Meclisi de UBH'yi tanımadıklarını yineleyerek söz konusu gelişmeleri yok saydıklarını belirtmişlerdir. Ancak Bakan Çavuşoğlu'nun da belirttiği üzere söz konusu muhtıra, iki egemen devlet arasında gerçekleştirilmiş bir iş birliği olarak hukuki statüsünü korumaktadır. Ayrıca bu muhtıra sınır anlaşmasındaki savunulan hakların fiilen kullanılacağına ilişkin adımın atıldığını göstermesi açısından iki ülke için de oldukça önemlidir. Türkiye için ise bu gelişme gaz alanına dönüşünün fiili adımı olarak görülebilir. Sonuç itibarıyla yaşanan tüm gelişmeler ve bölgedeki diğer aktörlerinin uzlaşmacı olmayan politikaları sebebiyle Akdeniz'in yakın zamanda bir barış denizine dönüşmeyeceği ve mücadeleye alanı olma özelliğini sürdürmeye devam edeceği görülmektedir. ■